

Kultúrno-kreatívny ekosystém počas epidémie Covid-19: Digitálne zručnosti v období systémovej krízy kultúry

Zuzana Slušná

Abstrakt

Súbor politík EÚ rámcovaných trvalo udržateľným rozvojom zdôrazňuje funkcie kultúry nielen ako katalyzátora kreativity, ale aj ako sféru, v ktorej sa generujú sociálne pôžitky ako výdobytky rozvinutých občianskych demokracií. Na zabezpečenie nových funkcií kultúry je nevyhnutná cieľená odborná príprava profesionálov pre oblasť kultúry, ku ktorej patrí aj komplexný súbor zručností a schopností pracovať s návštevníkmi v digitálnom prostredí. Príspevok mapuje kľúčové princípy revitalizácie kultúry, dôležité v kontexte európskych a národných koncepčných a strategických dokumentov.

Kľúčové slová

Kultúra, udržateľný rozvoj, kreatívne odvetvia, kultúrne politiky, digitalizácia, art-marketing.

Kultúra je mnohodoménovou oblasťou rozmanitých a pestrých aktivít, činností a prejavov spojených so spoločnosťami, skupinami aj jednotlivcami. Pojmom „kultúra“ zastrešujeme komplexné systémy pozostávajúce z 1. významov, 2. poznatkov a 3. aktivít, z ktorých jednotlivci a spoločnosti čerpajú a) sociálne sankcionovateľné stratégie tvorenia, interpretovania, analyzovania a pretvárania sveta ako aj b) skúsenosti, osvojované prostredníctvom vzájomných interakcií. Okrem samotného zážitku, recepcie alebo prežívania novej skúsenosti patrí k dôležitým parametrom kultúry aj to, že napĺňa špecifickú ľudskú potrebu participovať na kultúre priamo, aktívne, často nesprostredkované a **v spoločnosti ostatných**.

Kultúrne aktivity presahujú do verejných sfér a verejní aktéri využívajú synergický efekt „kultúry“ pri oživovaní občianskej angažovanosti (iniciovanie aktivity obyvateľov, zvyšovanie ochoty podieľať sa na verejnom a občianskom živote lokality) a pri zabezpečovaní primeraného a plnohodnotného života všetkých skupín obyvateľstva. Na kultúru môžeme naďalej nazerať ako na špecifickú kvalitu – hodnotu, ktorej vymedzenie v sebe obsahuje aj symbolickú zmluvu či záväzok medzi členmi spoločnosti o jej zachovávaní a následnej transmisii (medzigeneračné sprostredkovanie kultúry).

Kreatívno-industriálne ekosystémy v dokumentoch kultúrnej politiky EÚ

Nová paradigma nazerania na kultúru získala svoje aktuálne kontúry postupne, okrem akademických konceptov kultúry poslednej dekády 20. storočia využíva aj princípy

a odporúčania kultúrnych aktérov, ktoré sa od nového Milénia postupne včleňujú pod stratégie *Cultural-Lead Development*. V rámci Európskej únie sa nová paradigma vnímania kultúry profiluje a kontinuálne aktualizuje v dokumentoch kultúrnej politiky Únie. Kľúčové princípy do svojich národných politík a stratégií implementujú aj jednotlivé členské štáty. Od počiatkov kreovania Európskej únie platil úzus, že oblasť kultúry nebude (okrem vybraných regulovaných oblastí, na ktoré sa vzťahujú politiky podpory európskej produkcie tak, aby sa obmedzili riziká „vytlačenia“ domácej produkcie globálne importovaných kultúrnymi tovarmi) podliehať unifikácii, nakoľko ambíciou spoločenstva štátov je a stále zostáva zachovanie kultúrnej plurality Európy.

Zavedenie prvej jednotnej európskej stratégie pre oblasť kultúry (*Európska stratégia pre kultúru v globalizovanom svete*, 2007) prispelo k vytýčeniu novej paradigmy pre oblasť kultúry, opierajúcej sa o tri kľúčové princípy:

- a) **EÚ ako celok vnútorne otvorený odlišnostiam:** v strategických dokumentoch, metodických odporúčaní ako aj v nastavení podporných finančných mechanizmov sa deklarujú pozitíva spojené s prítomnosťou rozmanitosti, podporuje sa otvorené prezentovanie prejavov a foriem rozmanitosti, venuje sa pozornosť začleňovaniu rozmanitosti bez diskriminácie a marginalizácie, posilňujú sa princípy kultúrneho pluralizmu. Podpora plurality kultúrnych prejavov patrí medzi kľúčové motívy kreovania vnútornej súdržnosti v rámci EÚ, ktorý je prítomný aj v súčasnosti.
- b) **EÚ ako celok otvorený svetu:** podpora kultúry ako nástroja budovania a upevňovania medzinárodných vzťahov a intenzívnejšie využívanie kultúrnej diplomacie,
- c) **EÚ ako konkurencieschopný celok:** v nadväznosti na revidovanú Lisabonskú stratégiu, Stratégia rastu a zamestnanosti (2005) vníma vedomosti a inovácie za dôležité predpoklady udržateľného hospodárskeho rastu, preto boli komplexnejšie začlenené do politík na podporu zamestnanosti, podnikania a súdržnosti. V následných dochádza aj k zmenám vo verejnom diskurze o oblasti kultúry: prezentuje sa ako kľúčový katalyzátor kreovania inovácií a nápadov, ako aj zdroj sociálnych pôžitkov.

Európska stratégia pre kultúru v globalizovanom svete predstavuje dôležitý dokument nielen svojím obsahom (snaha aktívne využiť kultúrny potenciál EÚ pri obmedzovaní negatívnych rizík kultúrnej globalizácie), ale najmä inováciou manažovania kultúry. Jedná sa o implementáciu otvorenej metódy koordinácie (OMK), ktorú ako prioritný nástroj pre oblasť kľúčových politík zaviedla *Lisabonská stratégia* v pôvodnom texte (2000) a neskôr bola revidovaná ako *Stratégia rastu a zamestnanosti*, 2005.

Opiera sa o tri základné mechanizmy:

- a) spoločné stanovenie cieľov pre oblasť kultúry, ktoré schvaľuje Rada Európy;
- b) spoločné nástroje na dosiahnutie cieľov (usmernenia, metodiky ako aj evaluáciu ich implementácie a plnenia cieľov);
- c) referenčné porovnávanie a vzájomné informovanie o osvedčených postupoch (aktivity monitorované Komisiou).

Pre oblasť kultúrnych politík boli princípy otvorenej metódy koordinácie implementované v *Európskej stratégii pre kultúru v globalizovanom svete* (2007) a prehĺbované v ďalších strategických dokumentoch pre oblasť kultúry, vrátane aktuálnej stratégie (*Nová európska*

stratégia pre kultúru, 2018/2091 (INI))¹. Text prvej európskej stratégie pre kultúru (*Európska stratégia pre kultúru v globalizovanom svete*) konštatuje, že oblasť kultúry je aj naďalej v súlade pôvodnými princípmi EÚ v kompetenciách národných štátov (*Lisabonská stratégia*, hlava XII, článok 151)², toto stanovisko je prítomné aj v aktuálnom dokumente *Nová európska stratégia pre kultúru*.

Dochádza ale k zmenám diskurzívnych stratégií o kultúre, na ktorých sa okrem profesionálov z oblasti kultúry a umení čoraz intenzívnejšie podieľajú aj predstavitelia priemyselných odvetví, aktéri verejného života, implementujúci rozvojové plány a najmä aktívne participujúca časť občianskej spoločnosti. Kultúra sa mala postupne zmeniť na oblasť, ktorá pri vhodnom nastavení politiky podpory z verejných zdrojov a výraznejšom zapojení súkromného sektora prispieva k dynamickému hospodárskemu rastu (*Štúdia o prínose kultúry k miestnemu a regionálnemu rozvoju – dôkazy, ktoré poskytujú Štrukturálne fondy*, 2010)³. *Nová európska stratégia pre kultúru* vyzvala okrem podpory kultúrnej rozmanitosti aj k funkčnému a cielemu využívaniu synergických efektov medzi priemyselnými a kultúrno-kreatívnymi odvetvami, pričom za vyústenie implementácie princípov považuje funkčné **kreatívno-industriálne ekosystémy**.

Na rozdiel od etablovaného a konceptu kultúrnych a kreatívnych odvetví (či kultúrneho a kreatívneho priemyslu) korešponduje pomenovanie **kreatívno-industriálne ekosystémy** s jedinečným modelom vzťahov, ktorý „poháňa“ a generuje obraty v kultúrno-kreatívnych odvetviach. Kultúra síce funguje ako hospodárske odvetvie, ale je to zároveň aj organický systém s väzbami na okolitý kontext, v ktorom sa kreativita a inovácie generujú. Pomenovanie „ekosystém“ akcentuje témy **prírody, udržateľného rozvoja, adaptability, organickosti a dynamickosti**. Vo výraznej miere presahuje do znalostnej sféry a využíva mechanizmy znalostnej ekonomiky. Rovnako je pre jeho dynamický rast dôležitá spolupráca s verejnou sférou. Práve prostredníctvom participácie na kultúre a na sociálnom dianí dochádza k rozvoju **zručností a schopností**. Katalyzátorom inovácií a kreatívnej energie je jadro kultúrnych a kreatívnych odvetví: oblasť umenia a živej participatívnej kultúry, ktorá prináša nové riešenia a pohľady, pričom nemá ambíciu nadbiehať väčšinovému vkusu a teda fungovať primárne ako katalyzátor zisku. Aby kultúra fungovala ako katalyzátor generovania kreatívneho potenciálu, musí sama čerpať impulzy zo svojho jadra, ktoré sa odvíja od aktivít a prejavov spojených s výrazovými aspektami, s expresívnymi hodnotami, ktoré . Využívanie potenciálu kultúry pre hospodársky rast predpokladá holistický prierezový prístup ako aj rešpektovanie jedinečných aspektov fungovania umenia, ktoré nemôžeme komplexne transformovať na hospodárske

¹ Uznesenie Európskeho parlamentu z 11. decembra 2018 o novej európskej stratégii pre kultúru. 2018/2091 (INI). [online]. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0499_SK.html

² Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie. 2010/C 83/01. Charta základných práv Európskej únie 2010/C 83/ 02. Úradný vestník Európskej únie. Zväzok 53. 2010. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:12016ME/TXT>

³ *Štúdia o prínose kultúry k miestnemu a regionálnemu rozvoju – dôkazy, ktoré poskytujú Štrukturálne fondy*. Kent: CEES, 2010. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/02/Studia_o_prinose_kultury_k_miestnemu_a_regionalnemu_rozvoju_dokazy_ktor_e_poskytuju_strukturalne_fondy.pdf

odvetvia. Vyústením snahy výraznejšie využiť oblasť kultúry v rozvojových plánoch bola tzv. *Zelená kniha o Uvoľnení potenciálu kultúrneho a kreatívneho priemyslu*.

Zelená kniha zdôraznila potrebu intenzívnejšie sa zaoberať oblasťou digitalizácie, ktorá sa mala popri kontinuálnej podpore kultúrnej plurality a riešeniu globalizačných otázok stať jednou z priorít synergického prepojenia kultúry so súvisiacimi oblasťami do sektorových odvetví kultúrneho a kreatívneho priemyslu (KKP). Iniciatívy *Cultural-Lead Development* a implementácia princípov KKP boli prepojené s programom Európske hlavné mesto kultúry, ktorý patrí medzi dlhodobé a overené iniciatívy (funguje od r. 1985).

Základom vnímania kultúry ako kreatívno-industriálneho ekosystému je komplexné začlenenie do kontextového systému národného hospodárstva s dôrazom na priame aj nepriame benefity z perspektívy:

- **rastu HDP:** prínos kultúrnych a kreatívnych odvetví na hospodárstvo EÚ bol v r. 2019 vyšší ako odvetvia automobilového priemyslu, telekomunikácií a farmaceutické odvetvia;
- **počtu a kvality pracovných miest:** v rámci priemeru EÚ patria kultúrne a kreatívne odvetvia k hlavným zamestnávateľom;
- **udržateľného rastu a inovácií⁴:** kultúra prispieva ku zvyšovaniu kvality života, pozitívne upevňuje sociálnu súdržnosť, dotvára verejný priestor, umožňuje pridávať nové funkcie mestským aj vidieckym zónam, obohacuje našu skúsenosť a prináša množstvo pozitívnych impulzov;
- **konkurencieschopnosti:** kreatívne odvetvia fungujú ako ekosystémy, v ktorých sa dynamicky generujú inovácie, pričom EÚ v aktuálnom programovom období do r. 2027 výrazne podporuje programy a činnosti zamerané na rozvoj podnikateľských a digitálnych zručností s cieľom prehĺbiť väzby a interakcie medzi kreatívno-industriálnymi ekosystémami a tzv. vedomostnými trojuholníkmi (integrácia vysokoškolského vzdelávania, výskumu a inovácií).

Hoci v akademickom diskurze koexistuje pri konceptualizácii kultúrnych a kreatívnych odvetví viacero kľúčových prístupov, s dôrazom na nevyhnutnosť zjednotiť metodiky a postupy získavania a spracovávania kvantitatívnych štatistických výstupov (Satelitný účet pre kreatívny priemysel EÚ) sa pre členské krajiny EÚ stala smerodajnou nasledovná definícia: „*kultúrny a kreatívny priemysel predstavujú tie odvetvia, ktoré sa zakladajú na kultúrnych hodnotách, kultúrnej rozmanitosti, individuálnej a/alebo kolektívnej tvorivosti, zručnostiach a talente a majú potenciál generovať inovácie, bohatstvo a pracovné miesta vytváraním sociálnych a hospodárskych hodnôt predovšetkým z duševného vlastníctva; patria sem tieto odvetvia, ktoré závisia od kultúrnych a kreatívnych vstupov: architektúra, archívy a knižnice, umelecké remeslá, audiovizuálna oblasť (vrátane filmu, televízie, softvéru, videohier, multimédií a hudby zo záznamu), kultúrne dedičstvo, dizajn, odvetvia vyrábajúce luxusné výrobky, v ktorých má významnú úlohu kreativita, a móda, festivaly, naživo hraná hudba, divadelné umenie, knihy*

⁴ *The role of public policies in developing entrepreneurial and innovation potential of the cultural and creative sectors*. Report of the OMC. 2018. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5d33c8a7-2e56-11e8-b5fe-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-68820857>

a publikácie (noviny a časopisy), rozhlas a výtvarné umenie, reklama“ (Súdržná politika EÚ v oblasti kultúrneho a kreatívneho priemyslu, 2016/2072/ (INI))⁵.

Nová ekonomika vníma ako kľúčové vstupné faktory inovácie, nápady, invencie a kreatívne riešenia. Fungujú odlišným spôsobom ako v tradičnej industriálnej produkcii a navyše sú najmä v porovnaní s prírodnými zdrojmi efektívnejšie využiteľné a obnoviteľné. Investovanie do oblastí, v ktorých sa nové formy zdrojov a vstupných faktorov generujú (ako sú vysoké školstvo, veda, výskum a vývoj ale aj kultúra) zvyšuje konkurencieschopnosť a zlepšuje tzv. inovačný potenciál ekonomických systémov. Hnacou silou tzv. novej ekonomiky sú znalosti a kvalita ľudských zdrojov, pričom ich produkcia, distribúcia a kolobeh generujú ďalšie zisky. Fungovanie globálneho digitálneho trhu vyžaduje okrem dynamického rozvoja technológií aj vytvorenie riešení, ktoré slúžia ako alternatíva fyzického kontaktu. Nová či znalostná ekonomika nahradila hierarchicky organizované štruktúry, charakteristické pre inštitúcie obdobia modernity pružnými sieťovými väzbami.

Kultúrne tovary a služby počas „systémovej krízy“

Ambiciózne ciele a rozbehnuté programy narušilo utlmenie verejného a kultúrneho života počas pandémie COVID-19. Sektor kultúry (kultúrne a kreatívne odvetvia) bol v roku 2020 podľa správy OECD (Culture Shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors, september 2020)⁶ spolu s leteckým priemyslom najviac zasiahnutým ekonomickým odvetvím v rámci EÚ, s prepadom očakávaných ziskov o 31%. Vzhľadom na dôsledky epidémie pre oblasť kultúry je súčasťou analytického dokumentu aj viacero metodických odporúčaní, ktoré mali pomôcť prekonať zložitú situáciu. Dokument OECD je odpoveďou na aktivity platformy The European Creative Business Network, ktorá mapovala negatívne dôsledky hibernácie verejného života a kultúry v dokumente White Paper: Breaking out of the COVID-19 Crisis⁷ (apríl 2020). Aktéri platformy pomenovali stav v kultúre systémovou krízou“, pričom intenzifikované následky krízy spájajú so špecifikami kultúrnych a kreatívnych odvetví, s dôrazom na ich prierezovosť a previazanosť s verejnou sférou.

Kultúra bola zaradená medzi neesenciálne odvetvia a umŕtvenie verejného života kultúrny ekosystém radikálne narušilo. Hoci časť aktivít sa s rôznou dynamikou a úspechmi presunula do online priestoru, najvýraznejšie pociťujeme narušenie priamej recepčnej väzby medzi „aktérmi“ kultúry a verejnosťou. Hoci mnohé organizácie komunikovali so svojimi návštevníkmi v online priestore, časť produkcie do tohto prostredia nebolo možné preniesť, nakoľko esenciálnou súčasťou kultúry je výmena energie medzi všetkými členmi produkčného reťazca, medzi aktérmi viditeľnými aj skrytými. Umŕtvenie verejného diania spôsobilo kultúre straty, ktoré by sme

⁵ Súdržná politika EÚ v oblasti kultúrneho a kreatívneho priemyslu 2016/2072/ (INI). [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016IP0486&from=SK>

⁶ SACCO, P. – TRAVKINA, E.: *Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors*. September 2020. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/culture-shock-covid-19-and-the-cultural-and-creative-sectors-08da9e0e/>

⁷ TRAUTENBEGGER, G.: *White Paper: Breaking out of the COVID-19 Crisis*. 2020. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na:

https://www.academia.edu/42670647/White_Paper_Breaking_out_of_the_COVID_19_Crisis_for_the_Eu_ropian_Cultural_and_Creative_Industries

nemali vyčísl'ovať len ukazovateľmi kvantitatívnymi, cez prepady tržieb. Finančné straty môžeme vnímať ako hospodárske dôsledky hibernácie, sú výrazné a na rovine kvantitatívnych ukazovateľov patrí kultúra medzi najzasiahnutejšie odvetvia. Potrebujeme ale zamerať pozornosť aj na sociálno-kultúrne dôsledky hibernácie. Subjekty a aktéri pôsobiaci v kultúre stratili priame kontakty so svojimi návštevníkmi, narušili sa dlhodobé budované spojenia a väzby, vrátane možností umeleckých mobilít.⁸

Kontakt inštitúcie s divákom a návštevníkom nesmieme vnímať ako samozrejmosť, mnohí do ich vybudovania a upevnenia investovali okrem finančného kapitálu aj kreativitu a energiu. Práve záujem návštevníkov a divákov o aktívne využívanie tovarov a služieb môžeme vnímať ako jeden z motívov samotného konceptu kreatívnych odvetví. Produkty a služby v kultúre, ktoré sú atraktívne a zaujímavé pre divákov a návštevníkov, prinášajú okrem tzv. priamych ziskov (zisk zo vstupného) aj tzv. multiplikačné efekty. Najvýraznejšie sa pozitívne efekty kultúry pre širšie oblasti hospodárstva multiplifikujú pri aktivitách s väčším počtom priamych návštevníkov, ktoré sa produkčne pripravovali ešte pred vypuknutím pandémie. Väčšia tzv. veľkých podujatí bola naplánovaná na letné mesiace roku 2020, zrušenie kultúrnych produkcií ako sú festivaly, komplexnejšie mestské podujatia, remeselné trhy alebo folklórne slávnosti znamenalo stratu aj pre podnikateľov a subjekty, ktoré sú súčasťou širšieho produkčného reťazca. Multiplikačné efekty sa môžu prejaviť nielen pozitívne, ale aj negatívne, ako straty pre tých, ktorí primárne neparticipujú na kultúre, ale celkovo sa podieľajú na širokej ponuke tovarov a služieb či už ako tzv. tvorivé povolania, nezávislí umelci alebo drobní remeselníci. Zároveň je potrebné konštatovať, že ak vyčísl'ujeme straty v kultúre, zvyčajne hovoríme o priemerných číslach: nie všetkých odvetví v kultúre sa covidové obmedzenia dotkli rovnako.⁹

Európska komisia a Európsky hospodársky a sociálny výbor koncipovali dlhodobé ciele pre začlenenie kreatívno-industriálnych ekosystémov do hospodárskeho rámca s dôrazom na:

1. udržanie konkurencieschopnosti Únie pri rešpektovaní cieľov pre zelenšiu a digitálnu transformáciu, vrátane prípravy pracovnej sily prostredníctvom politik pre oblasť celoživotného vzdelávania;
2. udržateľný a inkluzívny rast,
3. víziu silnej sociálnej Európy, ktorú charakterizuje nielen dostupnosť sociálnych pôžitkov v medzigeneračnej solidarite.

Pojem systémová kríza sa nevťahuje výlučne situáciu v spoločnosti a kultúre počas pandémie COVID-19. Reflektuje posuny vo vnímaní hodnôt, kedy sa verejná sféra (najmä jej aktéri, „formujúci“ prostredníctvom svojich symbolických zásahov do priestoru) prikláňa ku kvalite a okrem anonymnej hyperspotreby (hyperkonzumu) sa vplyvom digitálnych platforiem zviditeľňuje tzv. relačný konzum. Kultúra je oblasťou ľudských aktivít, ktoré sú významné a hodnotné samé o sebe ale zároveň na seba navrstvujú aj ďalšie využitie a funkcie: môžu vzniknúť s ambíciou poskytnúť špecifickú formu skúsenosti (estetický zážitok), môžu byť

⁸ Funkcie umeleckých mobilít komplexne mapuje BALLAY, M.: Rezidencie umelcov v nezávislých umeleckých centrách ako forma donesenej kultúry? In: GAŽOVÁ, V. a kol.: *Kreativita a mobilita : teória, politika, prax*. Bratislava : UK, 2017, s. 57 – 67.

⁹ Vplyv pandémie COVID-19 na postavenie MSP v kreatívnom priemysle. Bratislava: SBA, 2021. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2021/06/Vplyv-pand%C3%A9mie-COVID-19-na-postavenie-MSP-v-kreat%C3%ADvnom-priemysle.pdf>

impulzom k aktívnemu neformálnemu učeniu sa (socializácia, enkulturácia, neformálne vzdelávanie a pod.), môžu vzniknúť ako výsledok ekonomicky motivovanej činnosti a fungovať ako obchodovateľný tovar, služba alebo produkt. Dôležitou súčasťou kultúry sú prvky, na vzniku ktorých sa podieľajú faktor tvorivosti a jasne deklarovaná expresívna hodnota (sú súčasťou systému „umenia“), ale vzhľadom na dynamické zmeny v spoločnosti a nové modely fungovania trhového hospodárstva môžu prvky systémov kultúry a umenia ako ekonomické produkty fungovať v kolobehu konzumu a predaja (napr. trh s umením, tzv. komerčná alebo spotrebná kultúra), často v rámci odvetví kreatívnej ekonomiky.

Kultúrne tovary a služby v ére zrýchlenej digitalizácie

Zohľadňuje inovatívne formy tvorby, distribúcie ako aj konzumovania a vnímania obsahov, tovarov a služieb, zdôrazňuje potrebu komplexných riešení tak, aby bolo rešpektované právo duševného vlastníctva tvorcov obsahov, tovarov a služieb a aby za jeho využívanie boli spravodlivo odmeňovaní a rovnako aby boli uvedené skupiny profesionálov komplexnejšie začlenené do systémov sociálneho zabezpečenia. Jedným z dôsledkov hibernácie a umŕtvenia verejného kultúrneho života počas pandémie COVID-19 je **prehĺbenie nerovnomernej distribúcie digitálnych zručností**.

Aktuálna paradigma vnímania kultúry v koncepcných a strategických dokumentoch EÚ obohacuje a adaptuje funkcie kultúrneho a kreatívneho priemyslu:

- výraznejšie akcentuje prístupy tzv. novej ekonomiky, ktorá sa svoj záujem nesústreďuje primárne na globálne trhy, ale ťaží zo záujmu lokálnych ekonomík a komunit, vrátane potreby prehľadných a funkčných sociálnych kontaktov a tzv. „dobrého susedstva“, ktoré sú dôležité najmä pre obyvateľov metropolitných sídiel s vysokou koncentráciou obyvateľstva na malom priestore.
- implementuje princípy spoločenskej zodpovednosti a sociálnej súdržnosti (vrátane minimalizácie negatívnych dôsledkov na životné prostredie, dodržiavania politik rovnosti príležitostí, boja proti korupcii a netransparentným obchodným praktikám). Prieskum Európskej komisie z decembra 2020 zameraný na sociálnu oblasť (Osobitý prieskum Eurobarometer 509 Sociálne otázky)¹⁰ ukázal, že pre Európanov je téma sociálnej Európy dôležitou a citlivo vnímanou témou, pričom na Slovensku rezonujú problematika spravodlivých pracovných podmienok, dobrej životnej úrovne a kvalitnej zdravotnej starostlivosti. Idea sociálnej Európy stojí nielen na politikách podpory sociálnej súdržnosti a znižovaní príjmových nerovností, ale aj na zmiernení negatívnych prejavov voči všetkým prejavom odlišnosti (čo zahŕňa aj stratégie a princípy na zmiernenie diskriminácie a segregácie).
- zohľadňuje odporúčania pre zvyšovania tzv. indexu ľudského rozvoja (HDI, Human Development Index), ktorého parametre sú štruktúrované v troch kľúčových ukazovateľoch: indexe zdravia, indexe vzdelania a príjmovom indexe. Spokojnosť s dosiahnutou kvalitou života a zároveň podiel sociálnych a kultúrnych pôžitkov na

¹⁰ *Special Eurobarometer 509: Social issues*. Directorate-General for Communication. 2021. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2230>

kvalite života je preukázaným faktom, od ktorého sa odvíjajú aj princípy kultúrneho plánovania.

- zohľadňuje princípy udržateľnosti v životnom štýle, v každodennosti ako aj v spôsoboch výroby.
- implementuje *smart* riešenia pre sídla a reaguje na pozítiva ako aj riziká pokračujúcej digitalizácie: ak za pozitívne trendy možno považovať nové formy produkcie, propagácie, distribúcie a spotreby kreatívnych tovarov a kultúrnych služieb, nie je možné prehliadať ani súvisiace zmeny v štruktúre pracovných príležitostí. Akčný plán na realizáciu Európskeho piliera sociálnych práv¹¹ vyzýva k prijímaniu komplexných opatrení, aby prechod do novej digitálnej ekonomiky a očakávané demografické zmeny prebiehal s dôrazom na idey dobre fungujúceho trhu a zároveň na koncept konkurencieschopného a udržateľného sociálneho trhového hospodárstva. *Smart* riešenia sa v rozvojových politikách spájajú s podporou kreatívnych miest, vrátane implementácie inovatívnych prístupov do oblasti vzdelávania.

Digitalizácii v oblasti kultúry sa venoval akčný plán Digitálny program pre Európu (2010), ktorého vyústením sú projekty *Europeana*, iniciatíva *Digitálne knižnice* a dlhodobé politiky podpory pre oblasť digitalizácie kultúrneho dedičstva. Digitalizácia zostáva jednou z priorít EÚ, aktuálne pre roky 2021 – 2027 vstúpil dňa 10. 11. 2021 do platnosti program *Digitálna Európa*, pričom sa digitálna ekonomika a podpora inovácií stáva súčasťou politik podpory obnovy európskeho hospodárstva po pandémie COVID-19.¹² Napriek cielenej a dlhohodobej podpore digitalizácie patrí medzi viditeľné dôsledky pandémie COVID-19 nielen prepád hospodárskeho rastu, ale aj zviditeľnenie a prehĺbenie tzv. **digitálnej priepasti** (*digital divide*).¹³

Presun verejného života a kultúrnych udalostí primárne do digitálneho priestoru odhalil vysokú mieru prítomnosti negatívnych a rizikových javov, ktoré ovplyvňujú najmä najzraniteľnejšie skupiny. Vyústením dlhodobých iniciatív je ochrana základných ľudských práv v digitálnom priestore zahŕňajúca nielen duševné vlastníctvo tvorcov obsahov, ale aj tvrdé a mäkké sankcie boja proti nezákonným nenávisným prejavom online a nezákonnému obsahu (*Digital Services Act, Digital Markets Act*). Navršťujú sa na tri princípy: bezpečnosť používateľov, transparentnosť a vymáhanie dodržiavania pravidiel pri ochrane slobody prejavu.

K dôležitým témam sociálnych politik a politik digitálneho priestoru, ktoré sa prierezovo dotýkajú aj oblasti kultúry, patria: dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd, vrátane podpory stratégií začlenenia a účasti na verejnom živote, povinnosť rešpektovať, chrániť a presadzovať slobodu presvedčenia a prejavu, vrátane umeleckého vyjadrenia a slobody prejavu v online priestore s ohľadom na vzájomnú úctu, rovnosť a rodovú citlivosť. Ku kľúčovým témam európskej kultúrnej politiky patrí implementácia princípov fungovania

¹¹ Akčný plán na realizáciu Európskeho piliera sociálnych práv. SWD(2021) 46 final. 2021. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=COM%3A2021%3A102%3AFIN&qid=1614928358298>

¹² *Digitálna Európa*. 2021. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://www.slord.sk/odporucame/europska-komisia-spustila-program-digitalna-europa/>

¹³ VELŠIC, M.: *Digitálna gramotnosť na Slovensku 2020*. Bratislava: IVO, 2020. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://www.ivo.sk/8663/sk/vyskum/digitalna-gramotnost-na-slovensku-2020>

kultúrnych tovarov a služieb v ére tzv. digitálnej revolúcie (ktorú epidémia COVID-19 nielen zrýchlila ale aj prehĺbila). Na nelichotivú situáciu v oblasti digitalizácie upozorňujú nielen správy nezávislých organizácií (projekt Digitálna priepasť v generačnej optike, Inštitút pre verejné otázky) ako aj súhrnná správa *Vplyv pandémie COVID-19 na postavenie MSP v kreatívnom priemysle* (2021). Aktuálne správy a analýzy konštatujú, že predpokladom revitalizácie kultúrno-industriálnych ekosystémov je komplementarita medzi kultúrou a ostatnými strategickými odvetvami, s osobitým dôrazom na oblasť vzdelávania.

Príspevok vznikol počas riešenia grantovej výskumnej úlohy VEGA 1/0704/21 Monitorovanie revitalizácie aktérov kultúrneho a kreatívneho priemyslu po epidémii COVID-19 1/0704/21.

Literatúra a zdroje

- Access to Culture in the European Union*. European Parliamentary Research Service. 2017. Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/66f298ec-6840-11e7-b2f2-01aa75ed71a1>
- Akčný plán na realizáciu Európskeho piliera sociálnych práv*. SWD(2021) 46 final. 2021. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=COM%3A2021%3A102%3AFIN&qid=1614928358298>
- BAČUVČÍK, R.: *Soukromé a veřejné v marketingové komunikaci*. Zlín : Verbum, 2012. 152 s. ISBN 978-80-87500-20-0
- BALLAY, M.: Rezidencie umelcov v nezávislých umeleckých centrách ako forma donesenej kultúry? In GAŽOVÁ, V. a kol.: *Kreativita a mobilita : teória, politika, prax*. Bratislava : UK, 2017, s. 57 – 67. ISBN 978-80-223-4473-9.
- Council conclusions on the Work Plan for Culture 2019 – 2022*. (2018/C 460/10). Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221(01))
- Digitálna Európa*. 2021. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://www.slord.sk/odporucame/europska-komisia-spustila-program-digitalna-europa/>
- GAŽOVÁ, V. a kol.: *Kreativita a mobilita : teória, politika, prax*. Bratislava : UK, 2017. 170 s. ISBN 978-80-223-4473-9.
- KONEČNÝ, S.: *Teória verejnej politiky*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2021. 242 s. ISBN 978-80-574-0011-0.
- Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie*. 2010/C 83/01. Charta základných práv Európskej únie 2010/C 83/ 02. Úradný vestník Európskej únie. Zväzok 53. 2010. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:12016ME/TXT>
- LANDRY, CH. – MATARASSO, F.: *Hledání rovnováhy. 21 strategických dilemat v kulturní politice*. Praha : Barrister a Principal, 2015. 88 s. ISBN 978-80-748-5047-9.
- Nová európska stratégia pre kultúru*. (COM (2018) 267), Brusel: Európska komisia. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0267&from=EN>
- Research for CULT Committee – Culture and creative sectors in post-COVID-19 Europe: Crisis Effects and Policy Recommendations*. European Parliament Policy Department for

- Structural and Cohesion Policies, Brussels, 2021. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2021\)652242](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2021)652242)
- Revízia výdavkov na kultúru. Záverečná správa. Bratislava: Inštitút kultúrnej politiky, 2020. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/hodnota-za-peniaze/revizia-vydavkov/revizia-vydavkov.html>
- SACCO, P. – TRAVKINA, E.: *Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors*. September 2020. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/culture-shock-covid-19-and-the-cultural-and-creative-sectors-08da9e0e/>
- SLUŠNÁ, Z.: *Súčasná kultúrna situácia z pohľadu teórie a praxe*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave. 2015, 118 s. ISBN 978-80-223-4026-7.
- Special Eurobarometer 509: Social issues*. Directorate-General for Communication. 2021. Dostupné na: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2230>
- Súdržná politika EÚ v oblasti kultúrneho a kreatívneho priemyslu 2016/2072/ (INI)*. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016IP0486&from=SK>
- Štúdiá o prínose kultúry k miestnemu a regionálnemu rozvoju – dôkazy, ktoré poskytujú štrukturálne fondy*. Kent: CEES, 2010. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/02/Studia_o_prinose_kultury_k_miestnemu_a_regionalnemu_rozvoju_dokazy_ktore_poskytuju_strukturalne_fondy.pdf
- The role of public policies in developing entrepreneurial and innovation potential of the cultural and creative sectors*. Report of the OMC. 2018. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5d33c8a7-2e56-11e8-b5fe-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-68820857>
- TRAUTENBEGGER, G.: *White Paper: Breaking out of the COVID-19 Crisis*. 2020. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: https://www.academia.edu/42670647/White_Paper_Breaking_out_of_the_COVID_19_Crisis_for_the_European_Cultural_and_Creative_Industries
- Uznesenie Európskeho parlamentu z 11. decembra 2018 o novej európskej stratégii pre kultúru*. 2018/2091 (INI). [online]. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0499_SK.html
- VELŠIC, M.: *Digitálna gramotnosť na Slovensku 2020*. Bratislava : IVO, 2020. 21 s. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://www.ivo.sk/8663/sk/vyskum/digitalna-gramotnost-na-slovensku-2020>
- Vplyv pandémie COVID-19 na postavenie MSP v kreatívnom priemysle. Bratislava: SBA, 2021. [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2021/06/Vplyv-pand%C3%A9mie-COVID-19-na-postavenie-MSP-v-kreat%C3%ADvnom-priemysle.pdf>
- Závery Rady o pracovnom pláne pre kultúru na roky 2019-2022 (2018/C 460/10)*, Úradný vestník Európske únie, Brusel : Európska komisia. Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221(01)&from=EN)

Cultural-Creative Ecosystem During the Covid-19 Epidemý: Digital Skills During the System Culture Crisis

The EU's policy set of sustainable development emphasizes the functions of culture not only as a catalyst for creativity, but also as a sphere in which social benefits are generated as gains of developed civic democracies. Targeted training of cultural professionals is essential to ensure new cultural functions, which include a comprehensive set of skills and abilities to work with visitors in a digital environment. The paper maps the key principles of cultural revitalization, important in the context of European and national conceptual and strategic documents.

Doc. PhDr. Zuzana Slušná, PhD.

Inštitút estetiky a umeleckej kultúry, FF PU v Prešove

Ul. 17. novembra č. 1

080 78 Prešov

zuzana.slusna@unipo.sk